

**Els assalts [frustrats] a la vila
ducal durant la guerra
dels Segadors (II)**

• Els assalts [frustrats] • a la vila ducal durant • la guerra dels Segadors (II)

• Manel Güell

Fa gairebé una dècada la desapareguda revista montblanquina *Espitllera* em cedí un parell de pàgines per publicar un article sobre les expugnacions comeses contra la capital de la Conca durant la guerra de secessió del segle XVII. Aquella vegada vaig tractar dels assalts a la vila durant les campanyes de 1642, 1647, 1649 i 1651.¹ Montblanc va romandre sota el domini francocatalà gairebé fins al final, motiu pel qual, quan parlem d'atacants, parlem dels castellans de Felip IV i, quan parlem de defensors, parlem dels catalans fidels a la Diputació del General i dels seus aliats, els francesos. Els assalts dels anys suara esmentats van ser, certament, els més durs i colpidors, però no els únics. L'any 1645 i el 1646, Montblanc fou objecte de sengles intents d'expugnació per part de l'exèrcit castellà, tancat a Tarragona, i va ser la decidida resistència dels montblanquins la que va determinar que reeixís la defensa de la vila ducal.

Marc geoestràtegic

Després del segon setge de Tarragona, l'estiu de 1644, l'exèrcit castellà visqué una certa reconciliació amb el país. Els francesos havien bombardejat cruelment la ciutat,² el port i nombroses cases, algunes de carrers importants,³ quedaren completament destrossades. L'abril de l'any següent, una allau de queixes dels síndics d'Alforja, les Borges del Camp, Montbrió, Mont-roig, Reus, Riudoms,

¹ Manel Güell, "Els assalts a la vila ducal durant la guerra dels Segadors", *Espitllera* 93-94 (Montblanc: novembre-desembre 1994): 35-36.

² Les relacions catalanes asseguraven que els vaixells francesos havien disparat 5.714 bales d'artilleria i que havien gastat 80.000 lliures de pólvora en el bombardeig. La versió dels defensors castellans elevava els trets a 6.897, comptant els de l'esquadra, els fets des de terra i les bombes, i afegia que el bombardeig durà dia i nit, amb gran espant dels civils, que "baciavan las casas, y sacavan la ropa, llevandola a los Templos, porq. era tanto el daño, q. hazia la bomba allí donde cahía, que todo lo abrasava. En particular cayó una que se llevó tres casas". *Relacio molt verdadera copia de una carta enviada per un Cavaller del Camp a un Cavaller de aquesa Ciutat, donantli noticia de tot lo contengut desde el principi del siti de Tarragona fins en lo estat present del dia de vuy, y de quina manera se posaren los Tercios de Francesos, y Catalans, y dels morts que y ha aguts en ditas refregas*. Barcelona: Jaume Mathevat, 1644, f. 6, *Verdadera y fiel relacion de todo lo sucedido en el Sitio de la ciudad de Tarragona, desde 28 de Julio hasta 13 de Setiembre 1644*. València: Iuan Bautista

Vilaplana, Vila-seca, etc., sobre els abusos que cometien les tropes franceses allí allotjades, forçava els diputats a trametre un memorial a París.⁴

A mitjans de juliol de 1645, la guarnició de Tarragona enviava un destacament a l'exèrcit que s'aplegava a Fraga i, al mateix temps, rebia reforços des de València. El governador de Tarragona, Francisco de Toralto, s'avenia a intercedir a favor de la petició dels tarragonins de batre moneda, i recomanava una dotzena de prohoms addictes al règim.⁵

Va ser, certament, la bona sintonia dels naturals amb les noves autoritats castellanques la que va propiciar una relativa revifalla bèl·lica que es va materialitzar en sengles moviments de distracció per tal de donar suport al front de ponent. El setge de la ciutat de Lleida centrava llavors el màxim interès de les autoritats castellanques, de manera que qualsevol distracció de tropes franceses d'aquell front, suposava un avantatge considerable. En aquest sentit, i malgrat que els castellans de Tarragona no van poder prendre Montblanc, van reeixir en canvi en l'objectiu de fons, puix que el virrei Harcourt es veié obligat a enviar-hi ràpidament forces de cavalleria i d'infanteria suficients per a assegurar la zona.

L'intent de 1645

El governador Toralto

Des de mitjans de 1642, el governador de la plaça de Tarragona era el mestre de camp general Francisco de Toralto y Aragón, un dels militars itàlics més solvents al servei de Felip IV. Toralto ja havia servit a Itàlia i més tard a Flandes, el 1637, quan comandava el terç que havia de socórrer Breda. El 1639 era a Perpinyà assistint el virrei comte de Santa Coloma en la campanya de Salses, i des de mitjans de 1641 era el màxim comandament de l'exèrcit hispànic concentrat a la ratlla d'Aragó. En aquesta qualitat comandà les tropes que traspasaren la frontera per ajuntar-se amb la guarnició de Tarragona (principis de l'any 1642). Allí s'estigué fins a mitjans de març, en què prengué part en l'expedició de socors a Perpinyà,

Marçal, 1644, f. 4. Aquestes relacions i d'altres que anirem citant estan reproduïdes a Henry Ettinghausen, *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època* (Barcelona: Curial, 1993), IV.

³ En van fer caure una al carrer Cavallers i una altra al carrer Granada, a l'emblemàtica Casa Canals. Dues fotografies de l'excavació arqueològica en aquest indret, cedides per Lluís Piñol, van ser editades a Manel Güell, *El setge de Tarragona de 1641* (Tarragona: Arola Editors, 2003), 187.

⁴ José Sanabre, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)* (Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956), 327.

⁵ *Relacio de lo que ha passat a nostre exercit governat per lo Serenissim senyor Comte de Harcourt, Virrey y General dels Exercits y Armadas de sa Magestat en Catalunya entre Lleyda y balaguer fins 22 de Juliol 1645*. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645, f. 4; Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA], Consell d'Aragó, llig. 293.

amb el marquès de Pobar, en el decurs de la qual va caure, en una acció prop de Martorell (28 de març), presoner dels francesos, que el traslladaren a París. El 3 d'agost de 1642, pagat ja el seu rescat, era nomenat governador de la plaça de Tarragona, en substitució del marquès de La Hinojosa. A finals de 1644 Felip IV el recompensava amb un principat a Nàpols (Massa) i 2.000 ducats de renda, i a més el feu del Consell de Guerra.⁶

El govern de Toralto a la ciutat de Tarragona es va caracteritzar per un notable apropament a la societat civil. Els dots diplomàtics de Toralto eren ben diferents dels que havien emprat els seus antecessors,⁷ i els fruits d'aquesta política conciliadora es van fer prou evidents. L'octubre de 1643, els cònsols tarragonins elevaven una súplica a Felip IV perquè no tragués Toralto del càrrec de governador, en un panegíric que ja hauria volgut més d'un:

ha conquistado con la humanidad de su trato el agrado, no solamente de los ciudadanos pero de toda esta comarca asta Barcelona con la fama del amoroso genio que muestra a los catalanes, como consta de avisos de Barcelona y del comercio numeroso de las villas, que concurren a esta Ciudad, aún a vistas del Francés.⁸

Ja hem vist que l'italià, a més de donar el seu parer favorable a la fàbrica de moneda, va enviar a la Cort recomanacions a dojo, i sabem que, per exemple, també va intercedir a favor dels dominics, als quals les circumstàncies de la guerra havien deixat sense convent.⁹

Toralto fou un dels governadors més actius que va tenir el partit hispànic. Va ser sota la seva direcció que s'ordí la conspiració antifrancesa a Barcelona, una conspiració de gran volada que va necessitar que tornés el virrei Harcourt i una sagnant repressió per poder ser avortada. A finals de 1644 conduí una expedició

⁶ *Gazette. Recueil de toutes les gazettes nouvelles ordinaires & Extraordinaires & Autres Relations [...] Par Theopraste Ronaudot, conseiller et medecin ordinaire de sa majesté [...], Maistre et Intendant Général des Bureaux d'Adresse de France.* París, 1637, núm. 128, f. 520; 1642, núm. 62, f. 428. J. Sanabre, *La acción...*, 47. Archivo General de Simancas [AGS], *Guerra y Marina*, llig. 1.373. Biblioteca Nacional de Madrid [BNM], *Manuscritos*, reg. 2.374; *Cartas de algunos padres de la compañía de Jesús sobre los sucesos de la monarquía entre los años de 1634-1648*, dins *Memorial Histórico Español. Madrid: Manuel Tello, 1888-1893 [Cartas PPJJ...]*, IV, 262, 319, 323, n. 1 i 335; VI, 3-4. *La defaite de l'armee espagnole, venans au secours de Coliure, Laquelle a esté entierement taillé en pieces par l'Armés du Roy Comandé par Monseigneur de La Motte Hodancourt, Avec le nombre des prisoniers, Generaux, Officiers, et Grand Seigneurs d'Espagne*, Bèziers, Iean Pech [1642], f. 13. *Relación de la derrota, y presa del general don Pedro de Aragón y de todo su exercito*, Barcelona: Gabriel Nogués, 1642, f. 18 i 20. AGS, *Contaduría Mayor de Cuentas*, llig. 3.547, núm. 5.

⁷ Alguns dels quals requerien intermediaris per comunicar-se amb les autoritats locals (cas del constable Colonna, 1641). Vegeu, M. Güell. *El setge de Tarragona de 1641...*, 190, n. 439 i 191.

⁸ ACA, Consell d'Aragó, llig. 292 i 396, citat per Josep M. Recasens i Comes, *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII* (Tarragona: Arola Editors, 1998), 258, n. 457.

⁹ Francisco Toralto de Aragón al rei, Tarragona-Madrid, 9-04-1644. ACA, Consell d'Aragó, llig. 293.

punitiva contra Alforja, en la qual va anihilar tota resistència, va rebutjar el socors francès que hi acudia i, abans de tornar-se'n, va fer cremar i volar el castell.¹⁰

El juny de 1645, després de la desfeta del virrei Andrea Cantelmo a Llorens, Felip IV li confià el comandament suprem de tot l'exèrcit, encara que sota les ordres del virrei Felipe de Silva. Francisco de Toralto era a Nàpols el 1647, quan el sorprengué la revolta de Masaniello. Els revoltats l'escolliren per cap, contra la seva voluntat, i morí a mans del poble.¹¹

L'atac sorpresa

A finals de juliol de 1645, Toralto intentà caure sobre Montblanc per *interpresa*, disposant un destacament de 1.200 homes i 300 cavalls.¹² La vila ducal era l'objectiu militar més important al nord a l'abast de la guarnició tarragonina. La Conca de Barberà, muntanyosa i fora del camí de la costa directa a Barcelona, sempre havia constituït una magnífica base d'operacions per als francesos, des de la qual concentraven llurs forces i llançaven atacs contra el Camp de Tarragona, per donar suport a escomeses contra la mateixa capital o contra Valls.¹³

Per *interpresa* s'entenia aquella acció militar que pretenia l'assalt per sorpresa d'una posició. Era ben difícil que en reeixís alguna, perquè no faltaven espies que alertessin l'enemic a canvi d'una bona recompensa; per això els comandants, a més de fer marxar els soldats de nit amb total discreció, acostumaven a mantenir el seu objectiu en secret fins a l'últim moment. A Montblanc els atacants aconseguiren entrar a la vila per sorpresa, a les 4 de la matinada, quan els montblanquins dormien plàcidament, i un cop davant d'un dels portals de les muralles, posaren un *petard*. L'explosió del petard havia de ser l'amarg despertar de la població. Els castellans col·locaren l'explosiu sense cap oposició i es dedicaren a disparar-li trets de mosquets des de lluny per activar-lo. Que aquesta mena d'artefactes no eren del tot fiables ho demostra el fet que acabés petant cap a fora, sense causar cap mal a les portes on l'havien enganxat. A continuació els assaltants intentaren una nova tàctica: calaren foc al portal.

¹⁰ J. Sanabre, *La acció...*, 330-331; *Cartas PPJJ...*, VI: 3-4.

¹¹ *Cartas PPJJ...*, VI: 97 i 143. *La Vida y hechos de Estebanillo González* (ed. a cura d'Antonio Carreira i Jesús Antonio Cid) (Madrid: Cátedra, 1990), II: 335, n. 158.

¹² Seguim bàsicament el relat de la *Relacio verdadera de la victoria que han tingut los de la vila de Monblanch, contra los Castellans de la Ciutat de Tarragona* (Barcelona: Gabriel Nogués, 1645).

¹³ Vegeu M. Güell, *El setge de Tarragona...*, 80-81; Manel Güell Junkert, "Valls durant els primers anys de la guerra dels Segadors", *Quaderns de Vilaniu* 39 (2001): 47-69, 56. Manel Güell, "Valls i el seu *hinterland* durant la guerra dels Segadors", dins *Història de Valls* (en premsa).

Llavors ja s'havien alçat del llit els montblanquins, i acudiren a cuita-corrents a defensar muralles i portals, esforçant-se a apagar el foc causat pels atacants, els quals es disposaren a entrar per un altre portal i, encara que tres cops intentaren enganxar-hi més petards, els defensors els van rebutjar a cop de pedra amb tanta efectivitat que escalabraren un sergent major, cinc capitans d'infanteria i diversos oficials de la tropa. Sense voler donar per perduda l'empresa, els castellans atacaren llavors el punt més feble de la muralla i intentaren obrir-hi una bretxa a còpia de cops de maces. Eren els últims intents, a la desesperada, d'un exèrcit que comprovava que els defensors, mobilitzats i determinats en la defensa de la seva vila, causaven estralls disparant-los des de la muralla.

La retirada es va fer necessària. Els castellans van perdre més d'una vintena d'homes morts, s'endugueren més de 200 ferits i se'n comptabilitzaren 300 de fugits. Es pot ben afirmar que al final d'aquest intent d'*interpresa* frustrat, van haver de lamentar la baixa de quasi la meitat de l'exèrcit amb què s'havien proposat emparar-se de Montblanc.

La tècnica del petard

La importància històrica d'aquest intent frustrat d'*interpresa* contra Montblanc rau en la singularitat de l'instrument que els assaltants van utilitzar. El petard es componia d'un dipòsit acampanat de bronze, ferro fos, plom o aram (els més senzills no passaven de ser una bóta petita amb cercols de ferro o àdhuc cordes ben fortes) ple fins a ataconar-lo de pólvora fina i proveït d'ancoratges dissenyats per a enganxar l'andròmina a les portes de les fortificacions, amb la boca amorrada a l'objectiu i la metxa al darrere. Quan s'havia d'assaltar una fortificació de poca importància, poc defensada o per sorpresa, en lloc de recórrer a la mina (fer esclatar una bomba sota terra a peu de muralla) s'emprava el petard, que encara que fos més ràpid i pràctic, també podia resultar extremadament perillós (els petarders havien de treballar exposats a una pluja de trets dels defensors).¹⁴

L'adopció d'aquest sistema d'explosiu es remunta a finals del segle XVI, potser estrenat per Enric IV de França a Càors el 1580 o per Martín Schenk a Bona el 1587. En la guerra que ens ocupa, la dels Segadors, només ens consten un parell de casos en què fos utilitzat el petard: l'octubre de 1646, també pels hispànics, a Agramunt, i el maig de 1652 a Cambrils. En ambdós casos l'explosiu esclatà correctament i desballestà la porta de la muralla, cosa que facilità l'assalt. Fora d'aquest conflicte bèl·lic, no n'han faltat d'altres en què es pogués assajar aquesta tècnica. El 1636 els castellans s'empararen del castell d'Anen, a Itàlia, per *interpresa* i amb

¹⁴ Vegeu Francesch Barra, *Breu tractat de artilleria recopilat de diversos autors, y treballat per ... Barcelonès, y mestre de la Eschola de Artilleria de la insigne Ciutat de Barcelona* (Barcelona: Jaume Mathevat, 1642, f. 126-129). José Almirante, *Diccionario Militar* (Madrid: Ministerio de Defensa, 1989), II: 853. Barra remet a l'obra de Antoine de Ville, *Les fortifications du chevalier... Avec l'Ataque & la Defence des Places* (Lió: Irenée Barlet, 1629, reeditat a Lió per Philippe Borde el 1641).

l'ajut d'un petard que col·locaren a una porta de terra. El 1643, en el front de Badajoz contra els portuguesos, els castellans prengueren Olivenza pel mateix sistema.¹⁵

Val a dir que la inseguretad d'un sistema tan rudimentari suposava, per als propis manipuladors, un altre dels perills més evidents. F. Barra ja advertia que “de ells sen rebentan molts, y dels petarders a vegades ni restan [morts] alguns. Veritat es que sels solen donar bons salaris”.¹⁶ El cas de Montblanc, com hem pogut veure, es va sumar a la fatídica estadística de petards fallits.

L'intent de 1646

Quan el 28 de juny de 1645 els castellans hagueren de retirar-se maleint els ossos dels montblanquins, ja els van advertir que hi havien de tornar. L'any següent, el nou virrei de Felip IV, marquès de Leganés, donà ordre al llavors governador de Tarragona, Francisco de Tutavila, d'atacar Montblanc, ja que, després que els francesos enviessin tantes tropes cap a Lleida, havia quedat desprotegida.¹⁷

El gobernador Tutavila

Francisco de Tutavila del Tufo (1608-1679) era fill d'una noble nissaga ducal napolitana. Inicià la seva carrera militar als 15 anys (1623); dues dècades més tard era general d'artilleria de l'exèrcit hispànic a la guerra de Catalunya i com a tal prengué part a la batalla dels Quatre Pilans (maig de 1644), en l'intent de socórrer Balaguer, en l'atac a Avellanes (agost de 1645), en el victoriós socors de Lleida (principis del maig de 1646), etc.¹⁸ En aquest punt, esdevé governador de Tarragona, i la seva primera acció com a tal fou l'expedició a Montblanc, a finals del maig de 1646.

¹⁵ Juan Luís Gonzalo, Ángeles Ribes i Óscar Uceda, *Els setges de Lleida, 1644-1647*. (Lleida: Ajuntament de Lleida, 1997), 114. *Relación de lo que ha sucedido en el sitio de Barcelona por Mar y Tierra desde treinta de Abril hasta diez y nueve de Junio deste año de 1652*. Sevilla: Juan Gómez de Blas, 1652, f. 3; *Cartas PP.JJ...*, I: 501.

¹⁶ F. Barra, *Breu tractat de artilleria...*, f. 129.

¹⁷ J. L. Gonzalo, A. Ribes i O. Uceda, *Els setges de Lleida...*, 112.

¹⁸ www.badajozjoven.com/paginas/turismo/virgen/virgen.asp [23-03-2004]. *Relacion de la disposición, y sucesso de la batalla, que las armas del rei nuestro señor dieron a vista de Lerida a las del enemigo a cargo del Mariscal de la Mota, General por el Rei de Francia en Cataluña a 15 de Mayo de 1644*, [Madrid]: s.i., 1644, f. 2. *Relació de lo que ha passat al exercit de sa magestat governat per lo Serenissim senyor Compte de Harcourt, Virrey y General dels Exercits y Armadas en Cathalunya en los encontres a tinguts ab lo socorro que los enemichs códuyan a Balaguer per los llochs de Santa Ligne, y Avellanas, baix la conducta del Duch de Toralta, fet en lo Camp de Termens y Menargas, a 14 Agost 1645*, Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645, f. 2-3. *Relacion de los felices sucesos y vitoria que han tenido las católicas Armas de su Magestad, que Dios guarde, gobernadas por el Excelentissimo señor Marques de Leganes, sobre el sitio y socorro de Lerida*, Madrid: Carlos Sánchez, [1645], f. 2.

El juny següent, en una ràpida acció, arrabassava un gran comboi francès amb 22 càrregues de moneda, i l'agost sortia en campanya amb 3.500 homes contra la castellania d'Amposta. A principis d'octubre, s'unia a l'exèrcit de ponent en l'empresa del socors de Lleida, assetjada pel virrei francès comte d'Harcourt. Tutavila fou qui aconsellà muntar un pont de barques a Torres de Segre per fer traspasar l'exèrcit; més tard marxà de Tàrraga amb el terç de Saragossa i la cavalleria de les Ordes Militars per recollir un important comboi de Tarragona i, tot seguit, comandà sis terços en l'important atac contra Ponts, plaça que va prendre malgrat el miler de defensors francesos de què disposava. Finalment, va participar directament en el reeixit socors de Lleida, malgrat haver interpretat a la seva manera una ordre signada pel general.¹⁹

Com a governador de Tarragona, Tutavila no aixecà pas tantes simpaties com el seu antecessor Toralto. Es mantingué en el càrrec des de l'octubre de 1646 fins al juny de 1648, i durant aquest període els ciutadans tarragonins van tenir temps de lamentar llurs arbitriarietats i prepotència. Tutavila, sense comptar per a res amb el Consell de la ciutat, posà preu als queviures, fixà el preu del canvi de moneda, controlà les existències de blat, arrendà ell mateix els serveis municipals de neu i de carn, etc., i arribà, fins i tot, a ordenar al mostassaf que no es fiqués en els preus. A més d'això, es prenia la justícia pel seu compte, capturant i jutjant ciutadans de jurisdicció comuna. Aquest reguitzell d'abusos i menyspreus va ser causa que la ciutat trametés a principis de 1647 un memorial de greuges que, oït a la cort de Madrid, fou contestat pel rei donant-los la raó. Animats pels bons resultats d'aquest primer memorial, els cònsols en trameteren un segon, però aquest cop Tutavila se n'assabentà i els va reprendre i amenaçar amb tant de furor que els edils no tan sols negaren haver-ne tingut part, sinó que li van demanar perdó i fins obriren una investigació per trobar els culpables.²⁰

El 15 d'octubre de 1647, Tutavila atacà Constantí amb cinc terços vells, 400 cavalls i 6 canons. Els hispànics encara no tenien una situació prou forta per emparar-se'n; el virrei Condé hi envià el mariscal Gramont, i Tutavila es veié obligat a aixecar el setge. A mitjans de gener de 1648, els cònsols tarragonins enviaren una missiva als procuradors de Tortosa en què els comunicaven que Tutavila havia fet reedificar amb diners propis unes cases abandonades de la ciutat, per destinar-les a l'allotjament de soldats, de manera que alleugeria la pressió sobre els ciutadans. És possible que aquestes obres fossin realment amb diners seus, però d'altra banda,

¹⁹ *Cartas PPJJ...*, VI: 348 i 395. J. L. Gonzalo, A. Ribes i O. Uceda, *Els setges de Lleida...*, 113-115; *Cartas PPJJ...*, VI: 439-440. Aquesta última font assegurava que un cop assalvat i controlat el fort de Vilanoveta, Tutavila manà avançar la infanteria "gran yerro contra el órden del general, que era por escrito, y yo lo he leído, que se hicieren fuertes en su fuerte Real y se detuvieren allí"; i no fou fins més tard que avisà el marquès de Leganés de la situació al Fort Reial.

²⁰ J. M. Recasens. *El municipi...*, 258.

sabem que el mes de febrer següent Tutavila demanà fins a tres préstecs al Consell, per un total de 5.676 lliures, i no consta pas que els retornés.²¹

Posteriorment, la carrera de Francisco de Tutavila es va veure coronada amb més èxits. L'abril de 1649 el trobem a Badajoz, exercint de governador general de l'exèrcit i la província d'Extremadura (1649-1664). El 26 d'agost de 1650, Felip IV li concedí en feu perpetu la jurisdicció criminal de la ciutat de San German (Nàpols) amb l'ofici d'assessor de les causes mixtes i segones civils, privilegis que li mancaven per intitular-se duc de San German, com se'l conegué des d'aleshores. El 23 de setembre de 1653 ingressà a l'orde dels Cavallers de Santiago; a l'expedient figura que era del Consell de Sa Majestat. El 26 d'abril de 1664 és nomenat virrei de Navarra, on romangué fins al 1668, en què passà a ocupar el mateix càrrec a Sardenya (1668-1672). El 17 d'agost de 1673 jurava com a nou virrei de Catalunya, càrrec que ocupà fins a l'octubre de 1675. El cronista Jeroni de Real pensava que era valerós, i sincerament preocupat pel bé del país. El 18 de maig de 1674 entrava al Rosselló amb un exèrcit de 10.000 soldats i ocupava tot el Vallespir, però la seva victoriosa campanya es va veure truncada per l'adversitat. En esclatar la revolta de Nàpols, Madrid hi va destinar bona part dels efectius del Rosselló, i aquesta minva retornà la iniciativa a l'enemic francès, que recuperà els avantatges i posicions militars aconseguides per San German.²²

Excessos a la Guàrdia dels Prats. El miracle de la imatge de Jesucrist

A més d'assegurar-se el domini del castell d'Escornalbou, en encetar-se la primavera de 1646, tallant el pas a les tropes franceses,²³ Tutavila es dedicà a aplegar una host considerable per intentar una expedició memorable al nord, composta per 2.000 homes i 300 cavalls.²⁴ Comprava, a més, amb 120 soldats tramesos des

²¹ *Relacio verdadera de lo que ha passat en lo siti que los Enemichs avien posat à la Vila, y Castell de Constanti, y la fuga que han presa à la noticia tingueren de las tropas del Exercit del Serenissim Senyor Princep de Condé*. Barcelona: Antoni Lacavalleria, 1647, f. 3 i 5. Joan-Hilari Muñoz i Sebastià, "La guerra dels Segadors a les Terres de l'Ebre (1640-1651)", *Recerca 6* (Arxiu Històric Comarcal de Tortosa, 2003), 43-78, p. 65; J. M. Recasens: *El municipi...*, 324.

²² www.badajozjovent.com...; Francisco de Vignau y Vicente Uhagón, *Índice de pruebas de los caballeros que han vestido el hábito de Santiago desde el año 1501 hasta la fecha* (Madrid: Est[ablecimiento] Tipográfico, de la V[iu]da e hijos de M. Tello, 1901), 347. www.geocities.com/atbens/Atlantis/2572/VirreinatoCerdeña [24-03-2004]. Jeroni de Real, *Crònica*, dins Joan Busquets, *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, 140, 1994), II: 429, n. 1.087; 438, n. 1.119; 446 i 462 n. 1.198.

²³ *Cartas PPJJ...*, VI: 278.

²⁴ Seguim bàsicament la *Relacio de la continuacio del siti de Lleyda, de 29 Maig fins 4 de Juny 1646. També va tot lo que ha passat a la presa de Alguayre. Iuntament ab aquesta va lo que ha passat al Governador de Tarragona Tutavila, en lo siti que intentà posar a la vila de Momblanç, y las crueltats que feren al lloch de la Guarda al retirarse a Tarragona* (Barcelona: Antoni Lacavalleria 1646).

*Ermita de la Guàrdia
dels Prats.*

de Castella i alguns centenars de catalans col·laboradors, i a finals de maig queia sobre Montblanc. Advertit el virrei Harcourt, hi envià tot seguit el mariscal Santa Colombe i el senyor d'Aubigny, ajudant de camp, amb 400 cavalls i ordres d'alçar sometents per tota aquella zona.

Santa Colombe i d'Aubigny feren tard, Montblanc havia resistit el nou intent d'expugnació gràcies al regiment de Ferrier que Harcourt, preveient el moviment enemic, havia enviat de reforç, i gràcies, no menys, a la determinació dels naturals, aplegats sota el comandament del veguer Ricart.

La impossibilitat d'assaltar Montblanc per segona vegada enfurismà els castellans, que es van lliurar a una borratxera d'inhumanitats saquejant i cremant els voltants, com a revenja per la resistència de la vila. Ja a l'anterior campanya de 1645 es comportaren "dits Castellans pitjor que moros, que las criaturas que trobaren las tiravan per terra, y en particular una ne llançaren dins un pou de nou molt fondo [...]". Llavors, el 1646, la Guàrdia dels Prats s'endugué la pitjor part, puix que hi van matar "cruelment" la majoria dels habitants "sens excepció de donas y criaturas, y dos Capellans quey havia, lo hu dexaren mort de una coltallada en lo cap, y l'altra li llevaren las orelles [...]". També van executar greus sacrilegis: tornaren a saquejar l'església, si bé aquest cop, a diferència del de 1645, en què van respectar almenys el Santíssim, profanaren aquell sacre recinte, s'endugueren tot de calzes i sagraris i calaren foc a les imatges de sants, que prèviament havien fet a trossos.

En aquest punt, es parla d'un miracle.²⁵ En la seva venjança folla, els soldats castellans no van respectar una imatge de Jesucrist, la qual, tota sencera, llançaren a la foguera per cremar-la. La sorpresa va ser general quan es va comprovar, quan ells marxaren, que la figura, ultra haver quedat ennegrida, no s'havia pas cremat i, en canvi, al cos de Jesús havien sortit arrugues "axi com podria tenir la pell de un cos que auria estat posat sobre de unas graellas [...]".

²⁵ En el seu afany per guanyar la guerra propagandística, ambdós bàndols van fer mans i mànigues per atribuir episodis miraculosos que demostrassin que Déu Nostre Senyor estava de part seva. Vegeu Manel Güell, "La batalla de Tamarit (10 de juny de 1641)", *Estudis Abafullellens* 26 (2002): 7-21, p. 17-18.

Epíleg

Sobre el fet miraculós de la imatge de Jesucrist no en podem dir més, però repassant documentació d'arxiu d'aquell any sí que podem observar alguna cosa sobre l'episodi bèl·lic. Evidentment, els castellans no van occir tota la població de la Guàrdia dels Prats (altrament hauria desaparegut del mapa, i no fou així), probablement perquè els pobladors devien fugir abans. En el llibre d'òbits del rector Bartomeu Foguet, el 1646, s'enregistren únicament tres enterraments, dos menors i un pagès adult. Això sí, en la partida d'òbit del primer (Josep Montparler, 6 de juliol de 1646) el rector explicava que "fou enterrat en la Igla. de N^a Sr^a dels Prats perquè la parrochial y fossa[r] estaven pollits [?] per aver cremat la Igla. los soldats del Rey de Spanya". De fet, els quatre enterraments posteriors es continuen fent a l'església dels Prats, i no es torna a enterrar un cos a la parrochial fins al 29 de gener de 1648.²⁶

Pel que fa al sotrac demogràfic que l'atac dels castellans provocà a la Guàrdia dels Prats, és més difícil de copsar, perquè el sisè any de guerra la vila estava mig anihilada. Valentí Gual, que ha estudiat minuciosament totes les dades demogràfiques de la Conca de Barberà, incloses les crisis de mortalitat, fa una relació de la de la Guàrdia dels Prats verament dramàtica. Quan la vila encara no s'havia recuperat d'una important crisi, entre 1623-1639, arribà la guerra que s'endugué 8 adults el 1640, 24 més el 1641 i 27 més entre 1642-1645.²⁷ En sis anys, una vila que no arribava als 150 habitants, n'havia perdut quasi 60 (sense comptar els albat, que eren 11), més del 40%!

Església de la Guàrdia dels Prats.

²⁶ Arxiu Històric Arxidiocesà [AHAT], La Guàrdia dels Prats, Òbits (1643-1654), capsa 16, núm. 128è.

²⁷ Valentí Gual i Vilà, "La Conca de Barberà des de finals del segle XVI a finals del segle XVII. Periodificació, abast geogràfic i assaig interpretatiu dels anys negatius", *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència XVII* (1992 = Actes del VII Congrés d'Història de la Medicina Catalana), 1:163-187, 174. L'article es basa en un capítol de la seva tesi doctoral, *Balanç natural i reconstrucció de famílies a través dels sacraments. La Conca de Barberà a l'època moderna* (Barcelona: Universitat, 1991), en la qual, l'autor també ens aporta una altra dada significativa sobre la Guàrdia dels Prats. En el nombre de baptismes del segle XVII, agrupats en decennis, el corresponent a 1641-1650 és, de molt, el més baix, amb 21 registres, quan en els decennis anteriors i posteriors la xifra oscil·la entre els 59 i els 79 (f. 130).

Comptem, d'altra banda, amb llistes de compliments pasquals de 1639 i de 1656,²⁸ o sigui, d'abans i de després dels fets de 1646. Els compliments pasquals eren aquelles llistes de feligresos que cada rector de parròquia apuntava curiosament per tal de controlar que tothom confessés almenys un cop a l'any, per Pàsqua. Des d'un punt de vista demogràfic es tracta d'una de les fonts capaç de donar informació més fiable sobre població absoluta, i al recompte de confessants només cal afegir-hi un 20% corresponent al sector poblacional infantil, que encara no havia fet la primera comunió i que, per tant, estava exclòs del compromís pasqual. Doncs bé, el compliment pasqual de 1639 es compon de 117 confessants, mentre que el de 1656, només de 92. Més encara, comparant els cognoms d'una i altra llista ens adonem que en el compliment de 1656 només es repeteixen 20 dels 33 cognoms que apareixen en el de 1639. Això ens permet suposar que la població de la Guàrdia dels Prats no només va minvar considerablement (per ser exactes, en una cinquena part —21,5%—), sinó que també se'n va veure renovada una tercera part. I tot en menys de 17 anys!

* * *

Malgrat la forta posició dels francesos al país, amb el temps, els catalans s'adonaren que aquells soldats eren tan ferotges i desconsiderats com els castellans i que llurs autoritats no miraven més que seguir la política de París. L'any següent sí que reeixiria una expedició castellana contra Montblanc, vila que va caure finalment el 1649, com ja vam explicar fa deu anys en la que es pot considerar primera part d'aquesta aportació. *

²⁸ AHAT, La Guàrdia dels Prats, Compliments Pasquals (1501-1662), capsa 16, núm. 128n. La població absoluta del poble el 1631 s'estima en 228 habitants (a l'aplicar el coeficient 4 als 57 declarants d'un capbreu. Vegeu Grau Pujol, Josep M.T.; Gual i Vilà, Valentí; Puig i Tàrrrech, Roser. *Noms i gent a la Conca de Barberà*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1990, p. 41). La de 1639 (afegint un 20% als confessants del Compliment pasqual) l'estimariem en 146 i la de 1656 en 115.

* Amb posterioritat a la redacció d'aquest article, ha aparegut el llibre col·lectiu *La Guàrdia dels Prats i la seva església. Treballs en el VII Centenari de la mort de sant Pere Ermengol (1304-2004)*. Valls, 2004. Diversos historiadors hi fan esment de les destrosses que patiren l'església i l'ermita de la Mare de Déu dels Prats durant la guerra dels Segadors.